

ВЪВЕЖДАНЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНА СЪДЕБНА МЕДИАЦИЯ
В БЪЛГАРИЯ И ДОБРИ ЕВРОПЕЙСКИ ПРАКТИКИ

Диана Димитрова

INTRODUCTION OF MANDATORY JUDICIAL MEDIATION
IN BULGARIA AND GOOD EUROPEAN PRACTICES

Diana Dimitrova

Abstract: *Mediation is an out-of-court dispute resolution method that could also be used in pending court proceedings. Until recently, Bulgaria provided for the possibility of referral to mediation by the courts, but with the newly introduced amendments, judicial mediation shall become mandatory in certain cases as of 1 July 2024. This determines the undeniable relevance of the issue. This work discusses the new provisions in legislation, adopted in relation to mandatory court mediation. It also analyzes the current provisions introducing mandatory judicial mediation, the peculiarities of the process in such a referral, and the best practices of other countries. Based on the analysis, conclusions and generalizations are drawn.*

Keywords: *mediation; judicial mediation; mandatory mediation.*

Въведение

Медиацията е извънсъдебен способ за разрешаване на спорове. Според мнението на много автори той притежава редица предимства пред други способи – бързина, неформалност, конфиденциалност и гъвкавост на процеса¹. Тя дава възможност на страните за опит да разрешат конфликта в доброволна и неформална процедура, без да отнасят спора към съда. Доскоро законодателството позво-

ляваше на съдията по негова преценка да препрати страни по висящ съдебен спор към процедура по медиация в съдебен център за медиация². Такава практика съществува в редица европейски държави, като при определени хипотези законът дава възможност или задължава за препращане. В рамките на протичащата реформа в съдебната система се приеха законодателни промени, съгласно които препращане от съда към този алтернативен способ за

¹ **Александров, А.** Извънсъдебни способи за решаване на трудови спорове. Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. Т. 7. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2015, с. 231–246; **Андреева, А., Йолова, Г., Благойчева, Хр., Александров, А., Банов, Хр. & Йорданов, Зл.** Защита на индивидуалните субективни трудови права. Варна: Изд. „Наука и икономика“, 2020, с. 182; **Ширванян, М. & Данев, Вл.** Медиацията в контекста на правото на ефективни вътрешноправни средства за защита. В: Сборник с доклади от национална научна конференция „Медиацията в различните обществени сфери“, 11 май 2021, с. 81–88; **Владова-Иванова, В.** По някои въпроси за медиацията в търговските отношения. Сборник с доклади от национална научна конференция „Медиацията в различните обществени сфери“, 11 май 2021, с. 108–118.

² **Маринов, М.** Медиацията като част от съдебната реформа. В: Сборник с доклади от национална научна конференция „Медиацията в различните обществени сфери“, 11 май 2021, с. 55–60.

разрешаване на спорове е задължителен при някои дела. Отчетена е повишаващата се всяка година натовареност на съдилищата³, същевременно не е възможно да бъде увеличен броят на съдиите. Тези разпоредби са приети с цел намаляване на натоварването чрез въвеждане на задължителна съдебна медиация като алтернативен способ, който същевременно да помогне на страните при разрешаване на спора между тях⁴. Очаква се по този начин да бъде преодоляна неравномерната натовареност, да бъде намалена административната тежест на производствата и да се повиши тяхната ефективност, като същевременно се даде на гражданите по-икономична алтернатива както по отношение на време, така и по отношение на финансовото изражение. Съдийската колегия на ВСС прие Концепция за въвеждане на задължителна съдебна медиация по граждански и търговски дела⁵, в която се предвижда пилотно въвеждане на задължителната съдебна медиация в 4 от функциониращите съдебни центрове по медиация (след съответни законодателни промени). По-късно бяха приети и изменения в Закона за медиацията (ЗМ), Гражданския процесуален кодекс (ГПК) и други относими актове⁶. Предстои приемане на наредби и от ВСС, в които да бъдат уредени важните въпроси по отношение на подбора на медиаторите към съдебните центрове по медиация, редът за вписването и заличаването им от списъците към окръжните съдилища, тяхното обучение, мандат и контрол върху дейността им, дейността на координаторите на централните, както и размерът на дължимите от страните такси за съдебния център и разносните в процедурата по медиация по

висящи съдебни дела. В този смисъл **актуалността** на разглежданата тема е безспорна, като се свързва с потребността от поставяне на въпроса за препращане към медиация от съдилищата както в рамките на научните изследвания и полемика, така и пред законодателя и съответните съдебни структури, с оглед приложението на така предложените решения и законодателни промени.

Цел на настоящата разработка е да се изследва актуалната нормативна уредба, свързана с възможностите за препращане към медиация от съдилищата, както и особеностите в процеса при такова препращане и добрите практики на други европейски държави. На база на анализа са направени изводи и обобщения.

Материалът е съобразен с националното законодателство към юли 2023 г.

1. Актуална национална нормативна уредба

В България процедурата по медиация е уредена в Закона за медиацията⁷, който доскоро беше общ акт и не съдържаеше разпоредби относно препращане към медиация от съдилищата. В чл. 3 ал. 1 ЗМ е уредено приложението на медиация при граждански, търговски, трудови, семейни и административни спорове, свързани с права на потребители, и други спорове между физически и/или юридически лица, включително и когато са презгранични. Поставено е и ограничение за приложението на медиацията в чл. 3 ал. 3 ЗМ – „Медиация не се провежда, ако закон или друг нормативен акт предвижда друг ред за сключване на споразумение“⁸. Формално е предвидена възможност за използване на медиация в наказателно

³ Виж и Мотиви към проект за ЗИД на Закон за медиацията, сигнатура 48-202-01-20, достъпно на: <https://www.parliament.bg/bg/bills/ID/164432> [достъп за последен път 25.07.2023]

⁴ **Борисов, Б.** По някои въпроси на медиацията и другите алтернативни способности за доброволно разрешаване на спорове в исковия граждански процес. В: Сборник от Международна научна конференция „Съвременното място и роля на алтернативните способности за разрешаване на спорове – между традицията и актуалната правна уредба в България и държавите членки на Европейския съюз“, В. Търново: Фабер, 2019.

⁵ Концепция за въвеждане на задължителна съдебна медиация по граждански и търговски дела, 09.02.2021 г., достъпно на: <http://www.vss.justice.bg/page/view/106450> [достъп за последен път 25.07.2023]

⁶ ЗИД на ЗМ ДВ, бр. 11 от 2023 г., в сила от 01.07.2024 г.

⁷ Закон за медиацията, Обн. ДВ, бр. 110 от 17 декември 2004 г., изм. ДВ, бр. 86 от 24 октомври 2006 г., изм. ДВ, бр. 9 от 28 януари 2011 г., изм. ДВ, бр. 27 от 1 април 2011 г., изм. и доп. ДВ, бр. 77 от 18 септември 2018 г., изм. ДВ, бр. 17 от 26 февруари 2019 г., изм. и доп. ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 г.

⁸ **Зиновиева, Д.** Медиация и медиатори в здравеопазването // Сборник с доклади от национална научна конференция „Медиацията в различните обществени сфери“, 11 май 2021, с. 24–37

производство в случаите, предвидени в НПК, но в НПК такива разпоредби не са въведени или медиацията не следва да е приложима в това производство⁹. Препращащи към медиация разпоредби има в редица други актове – напр. ГПК, Семейен кодекс¹⁰. През февруари 2021 г. съдийската колегия на Висшия съдебен съвет (ВСС) прие Концепция за въвеждане на задължителна съдебна медиация по граждански и търговски дела в съдилищата. В нея се предлага въвеждане на задължителна съдебна медиация¹¹ при някои видове дела с цел намаляване на товареността на съдилищата и постигане на по-ефективно правосъдие. А през февруари 2023 г.¹² са въведени разпоредби относно задължителна съдебна медиация при някои дела, които влизат в сила от 1 юли 2024 г. В Закона за медиацията е направено допълнение относно процедурата по медиация по висящи съдебни дела (чл. 1, ал. 2 ЗМ), или тя е отграничена от извънсъдебната медиация. Създадена е нова, шеста глава, озаглавена „Медиация по висящи съдебни дела“, допълнения са направени и в някои други разпоредби от Закона за медиацията. Нововъведените правила са приложими само в случаите, когато процедурата по медиация се провежда в съдебен център по медиация по спор, предмет на висящо съдебно производство. Преди това в законодателството беше предвидено препращане към медиация по преценка на съдията¹³, като такова задължение имаше само при семейни спорове – съгласно чл. 321 ал. 2 ГПК при дело по иск за развод „След разрешаването на предварителните въпроси и тези по редовността на исковата молба съдът е

длъжен отново да напъти страните към медиация или друг способ за доброволно уреждане на спора.“. В случая разпоредбата задължава съда да напъти страните, но не се поражда задължение за страните да участват в процедура по медиация или друг способ за доброволно уреждане на спора. В редица други актове също е предвидено приложението на процедура по медиация или друг алтернативен способ за уреждане на спора¹⁴.

Предвидени са две хипотези за провеждане на такава процедура: едната т. нар. „задължителна съдебна медиация“ е в случаите и при условията, предвидени в закон, в които съдът задължава страните по висящо съдебно дело да участват в първа среща в процедура по медиация, осъществявана в съдебен център по медиация към съответния съд (чл. 19, ал. 1 ЗМ), а другата може да се проведе и по инициатива на страните по висящо съдебно дело в съдебен център по медиация към съответния съд (чл. 19, ал. 2 ЗМ). Следва да се направи уточнение, че в препращащите разпоредби, например чл. 140 а ГПК са предвидени отново две хипотези за задължителната съдебна медиация. Съгласно чл. 140 а, ал. 1 ГПК „съдът задължава страните да участват в първа среща в процедура по медиация“ за посочените изчерпателно и ограничително изброени в т. 1-6 видове дела или тук не е оставено на преценката на съда дали да препрати. Такова задължение има при:

1. разпределяне на ползването на съсобствена вещ по чл. 32, ал. 2 от Закона за собствеността;

⁹ Предложените през 2016 г. изменения в Проект на Закон за изменение и допълнение на наказателно-процесуалния кодекс не са приети, достъпно на: <https://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?@lang=bg-BG&Id=1975>

¹⁰ **Борисов, Б.** Медиацията в българския граждански процес. Велико Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2018, 241 с.; **Борисов, Б.** Медиацията и принципите на гражданския процес. В: Актуални въпроси на частното право. Сборник с доклади в чест на 95-годишнината на проф. д-р Емил Георгиев. УИ „Св. Климент Охридски“. С., 2018, с. 195-207.

¹¹ **Борисов, Б.** Задължителност на медиацията по граждански дела в Република България – предложения De lege ferenda. В: Сборник доклади от Годишна университетска научна конференция (01-02.06.2017 г.), т. 6, научно направление „Социални, стопански и правни науки“, 2017, с. 168-176.

¹² ЗИД на ЗМ ДВ, бр. 11 от 2023 г., в сила от 01.07.2024 г.

¹³ Чл. 140 ал. 3 ГПК, чл. 321 ал. 2, 3 ГПК, чл. 374 ал. 2 ГПК, чл. 49 ал. 2 СК

¹⁴ В допълнителните разпоредби на Закон за обществените поръчки – в съдържание на обявленията; чл. 94 а Закона за защита на конкуренцията; чл. 94 ч и ш на Закона за авторските права и сродните им права, чл. 51 Закона за МВР; чл. 22д Закона за електронната търговия; чл. 229 г ал. 17 Кодекс за социално осигуряване.

2. парични вземания, произтичащи от съсобственост по чл. 30, ал. 3 и чл. 31, ал. 2 от Закона за собствеността;

3. делба по чл. 34 от Закона за собствеността – в производството по извършване на делбата;

4. изпълнение на задължения на собствениците, ползвателите или обитателите на самостоятелни обекти в сграда в режим на етажна собственост по чл. 6 от Закона за управление на етажната собственост, за възстановяване на направени от отделен собственик разходи за ремонт на общи части на сградата по чл. 48, ал. 7 от Закона за управление на етажната собственост, както и за отмяна на незаконосъобразно решение на общото събрание или на незаконосъобразен акт на управителния съвет (управителя) на етажната собственост по чл. 40, ал. 1 и чл. 43, ал. 1 от Закона за управление на етажната собственост;

5. изплащане на стойността на дружествен дял при прекратяване на участие в дружество с ограничена отговорност по чл. 125, ал. 3 от Търговския закон;

6. отговорност на управител или на контролор на дружество с ограничена отговорност за причинени на дружеството вреди по чл. 142, ал. 3 и чл. 145 от Търговския закон.

При тази хипотеза съдът не извършва преценка дали делата са подходящи за медиация, това зависи единствено от предмета на делото. Или съдът ще препрати към задължителна медиация в случаите, когато предявените по делото искове принадлежат към изрично и ограничително изброените в чл. 140а, ал. 1 т. 1–6 ГПК. Според някои автори при определяне кои спорове са подходящи за процедура по медиация законодателят не следва да се ръководи само от техния предмет, а и да се въведат критерии за преценка дали конкретния спор е подходящ¹⁵. Прави се предложение с цел усъвършенстване на законодателната уредба за въвеждане на понятието медиативност на спорове и посочване на определени критерии за медиативност.

В хипотезата на чл. 140 а, ал. 2 ГПК „съдът може да задължи страните да участват в процедура по медиация“ за делата по т. 1–12¹⁶. В този случай е оставено на съда да

¹⁵ **Борисов, Б.** (2020) За понятието медиативност по правни и неправни спорове – Сборник с доклади от Международна научна конференция на тема „Конфликтът и неговото разрешаване – юридически, исторически, икономически и психологически аспекти“, 29.11.2019 г., В. Търново: Фабер, 2020, с. 312–325.

¹⁶ 1. развод по чл. 49 от Семейния кодекс;

2. разрешаване на спорове относно упражняването на родителските права, местоживеенето на детето, личните отношения с детето и издръжката му по чл. 127, ал. 2 от Семейния кодекс;

3. изменение на мерките, свързани с упражняването на родителските права, местоживеенето на детето, личните отношения с детето и издръжката му по чл. 51, ал. 4 и чл. 59, ал. 9 от Семейния кодекс;

4. разрешаване на разногласия по повод упражняване на родителските права и задължения по чл. 123, ал. 2 от Семейния кодекс;

5. определяне на мерки за лични отношения с бабата и дядото по чл. 128 от Семейния кодекс;

6. издръжка;

7. парично или непарично вземане, произтичащо от договор, едностранна сделка, непозволено увреждане, неоснователно обогатяване или водене на чужда работа без пълномощие с цена на иска до 25 000 лв.;

8. съществуване, прекратяване, унищожаване или разваляне на договор или на едностранна сделка или за сключване на окончателен договор с цена на иска до 25 000 лв.;

9. собственост и други вещни права върху имот или за нарушено владение;

10. възнаграждения или обезщетения, произтичащи от трудови правоотношения, както и за признаване на уволнението за незаконно и неговата отмяна и за възстановяване на предишната работа;

11. защита на членствени права в търговско дружество по чл. 71 от Търговския закон или за отмяна на решение на общото събрание на дружеството по чл. 74 от Търговския закон, както и искове по чл. 58, ал. 1 от Закона за кооперациите и по чл. 25, ал. 4 от Закона за юридическите лица с нестопанска цел;

12. защита на права на интелектуална собственост по Закона за авторското право и сродните му права, Закона за патентите и регистрацията на полезните модели, Закона за марките и географските означения, Закона за промишления дизайн, Закона за топологията на интегралните схеми и Закона за закрила на новите сортове растения и породи животни.

прецени дали да препрати страните към задължителна съдебна медиация, като съобрази всички обстоятелства по спора, включително и тези посочени в чл. 140 а, ал. 3, т. 1-7 ГПК (трайни отношение между страните; между страните са водени няколко дела, свързани помежду си; съществува възможност разноските за производството значително да надхвърлят материалния интерес по делото; бързото доброволно разрешаване на спора е в интерес на страните или на детето; основните обстоятелства по претендираните права са безспорни; или други обстоятелства). Трябва да са налице кумулативно следните предпоставки: от една страна, предявените по делото искове да попадат в обхвата на посочените в чл. 140 а, ал. 2 т. 1-12 ГПК, а от друга, преценката на съда, че спорът е подходящ за медиация, съобразявайки се с всички обстоятелства.

Съответно в чл. 140а, ал. 4 ГПК са посочени отрицателните предпоставки или случаите и в двете хипотези (чл. 140а, ал. 1 и 2 ГПК), в които съдът не задължава страните да участват в процедура по медиация – или общи изключения. Една от тях е, когато процедурата по медиация е изключена за съответния вид спор със закон. По отношение на страните в случаите, когато: държавата или държавно учреждение е страна по делото или страна по делото е потребител, с изключение на исковете за вземания, произтичащи от договор за банков кредит или свързани с него правоотношения, както и от договор за имуществено застраховане. По отношение на ответника в процеса: ако първото съобщение по делото не е връчено на ответника лично или чрез друго лице в предвидените от закона случаи, освен ако той бъде открит по-късно в хода на производството; ако ответникът признае иска или по делото са представени убедителни доказателства за извършено насилие над страна по делото от насрещната страна, за наличието на риск за живота или здравето на детето или за неговия най-добър интерес. Съгласно чл. 140 б, ал. 2 ГПК страните са длъжни да участват в процедура по медиация само веднъж в производството. Предвидена е възможност и въззивният съд да задължи страните да участват в процедура по медиация. Съгласно чл. 267 ал. 3 и 4 ГПК, когато в първоинстанционното производство съдът не е указал задължението

на страните да участват в среща в процедура по медиация или някоя, или всички страни не са взели участие и такава не е проведена, въззивният съд ги задължава/може да ги задължи (чл. 140 а, ал. 1 или ал. 2 ГПК).

Уреден е и начинът за провеждане на тази процедура в чл. 22 ЗМ. При първата хипотеза на задължителна съдебна медиация страните са длъжни добросъвестно да участват в първата среща, като е указана и общата продължителност на тази среща – от един до три часа. Медиаторът може да насрочва и отделни срещи с всяка от страните при зачитане на равните им права за участие в процедурата. Въведеното минимално време от 1 час за първата среща цели осигуряването на информация на страните относно възможностите за решаване на техния спор чрез медиацията, както и евентуалното предприемане на действия от тяхна страна с помощта на квалифициран медиатор. Следва да се зададе въпросът дали това задължаване противоречи на принципа на доброволност, регламентиран в чл. 5 ЗМ: „Страните имат равни възможности за участие в процедурата по медиация. Те участват в процедурата по своя воля и могат по всяко време да се оттеглят“. Задължението на страните е единствено по отношение на тяхното добросъвестно участие в първа среща в процедура по медиация, не се поражда задължение да изразят съгласие за започване на процедура по медиация при тази първата среща, нито задължение за постигане на споразумение. От друга страна, съгласно чл. 22 ал. 2 ЗМ за начало на процедурата по медиация се считат денят и часът за първа среща с медиатор, за които страните са уведомени от координатора на съдебния център или се приема, че тази първа среща е началото на процедурата. Следва да приемем, че първата среща се счита за начало на процедурата, когато страните са изразили съгласие за провеждането ѝ, съответно задължението за участие в първа среща не противоречи на принципа на доброволност.

Препращането към медиация в рамките на съдебен процес се характеризира с редица особености, които го отличават от извънсъдебната медиация. Една от тях е различната среда при осъществяване на процедурата. Докато при извънсъдебната медиация (която

може да се проведе преди подаването на искова молба или завеждането на арбитражно дело), процесът се ръководи от медиатор (избран от страните), той е гъвкав и доброволен и цели постигане на приемливо за двете страни споразумение, то в случаите на вече висящ съдебен процес участниците следва до голяма степен да се придържат към описаните в исквата молба спор и претенции и са обвързани от рамката на съдебното производство. Съдията е този, който в случаите, изчерпателно изброени в закона, задължава страните да участват в първа среща в процедура по медиация с определение, неподлежащо на самостоятелен инстанционен контрол (не е посочено изрично, но не попада в хипотезите на чл. 274 ал. 1 ГПК). Съответно, имайки предвид вида на спора, по своя преценка може да задължи страните в предвидените в закона случаи. При такова препращане производството по делото не се спира и съдопроизводствените действия продължават, дори и при продължаване на процедурата. Спиране на производството по реда на чл. 229, ал. 1, т. 1 ГПК е предвидено като възможност само при продължаване на процедурата след предвидения в закона срок (не по-дълъг от 2 месеца, от съобщаване на страните на определението, съгласно чл. 140 б, ал. 3 ГПК). Ролята на съдията е и след постигане на споразумение, в зависимост от съдържанието му, да го одобри по реда на чл. 234 ГПК в 7-дневен срок от подаването на заявлението до съда и да прекрати делото. Споразумението подлежи на одобрение от съда, включително когато страните са се споразумели по въпроси, излизащи извън предмета на делото. Предвидена е разпоредба и за случаите на спогодба с предмет на няколко висящи дела – такава следва да се одобри от съда, който разглежда първото образувано дело. След това страните представят одобрената спогодба и пред останалите съдилища, които прекратяват висящите пред тях производства изцяло или частично в зависимост от съдържанието на спогодбата.

Разлика се наблюдава и по отношение на откриване на процедурата по медиация. За начало на процедурата по чл. 11, ал. 2 ЗМ се счита „денят, в който страните са постигнали изрично съгласие за започването ѝ, а когато липсва изрично съгласие – денят на първа-

та среща на всички участници с медиатора“. За начало на процедурата в съдебния център съгласно чл. 22 ал. 2 ЗМ: „се считат денят и часът за първа среща с медиатор, за които страните са уведомени от координатора на съдебния център“.

Друга особеност са различните участници в процедурата – тук, за разлика от извънсъдебната медиация, освен страните и техните адвокати участва и съдът като институция, както и съдията, който препраща към медиация, а също така и служител в съдебния център по медиация – координатор на целия процес. След препращането на страните по съдебен спор към процедура по медиация следва да бъде определен медиатора/медиаторите (вписани в списъка на медиаторите към съдебен център по медиация) от координатора, освен ако не бъдат посочени изрично от страните (чл. 21 ЗМ). Координаторът организира първата среща и последващи срещи, уведомява съда за спирането на медиацията (чл. 14, ал. 2 ЗМ). Медиаторът предоставя на съда информация относно резултата от проведената процедура по медиация и участието на страните в нея при спазване на принципа на поверителност и при условията и по реда, предвидени в наредбата по чл. 25 ЗМ (чл. 23 ЗМ). Комуникацията е не само между страни и медиатор, а са включени и координаторът и съдът.

Квалификацията, ролята, знанията и уменията на тези участници са различни от тези при извънсъдебната медиация и те следва да се съобразяват не само с правилата за провеждане на процедура по медиация, но и с допълнителни процесуални правила, някои ограничения и срокове (съгласно съответния процесуален кодекс). Такива са например:

➤ Формата на споразумението, която при задължителната съдебна медиация следва да е писмена, за разлика от извънсъдебната медиация, при която съдържанието и формата на споразумението се определят от страните и формата може да бъде устна, писмена и писмена с нотариална заверка на подписите.

➤ При съдебната медиация се дава възможност за продължаване на започнала процедура след първоначалната среща в рамките на един до три часа по съгласие на страните до два месеца от началото на процедура-

та (чл. 22 ал.3 ЗМ), а също и след този срок по общо съгласие на страните, но не по-късно от изтичане на 6 месеца от началото на процедурата (чл. 22, ал. 4 т. 2 ЗМ). Дава се и възможност за продължаване извън съдебния център по медиация по предложение на медиатора и със съгласието на страните, при условия и по ред, определени в наредбата по чл. 25 ЗМ. За разлика от това, в случаите на медиация по избор на страните няма времеви ограничения в рамките на законоустановения 6-месечен срок за провеждане на медиацията, не е определено време нито за първите срещи, нито за останалите срещи, провеждани по време на висящ съдебен процес.

➤ За начало на процедурата по задължителна съдебна медиация се считат денят и часът за първата среща с медиатор, определени от координатора на съдебния център, за които страните са уведомени. Дава се възможност на страната да отложи срещата само веднъж, при наличие на особени непредвидени обстоятелства, за които уведомява координатора. За разлика от това, при процедура по медиация по инициатива на страните такива ограничения не са наложени и те свободно уговарят времето и начина на провеждане с медиатора.

Процедурата по медиация по висящо съдебно дело се прекратява по общия ред за всеки вид медиация с постигане на споразумение, по взаимно съгласие на страните, с отказ на една от страните, при смърт или прекратяване на юридическото лице. За съдебната медиация са въведени и допълнителни основания: след изтичане на 2 месеца от началото на процедурата, освен ако не продължи по съгласие на страните; когато страните не постигнат споразумение; когато страните не постигнат съгласие за продължаването. В случаите на смърт на страна по делото или прекратяване на юридическо лице – страна по делото, настъпили преди да завършат първоначалните задължителни срещи, процедурата по съдебна медиация започва отначало с участието на правоприменика на страната по делото.

Въведени са съответно стимули и санкции за страните, които биха осигурили участието им в процедура по медиация. В допълнение на съществуващия досега стимул, пред-

виден в чл. 78 ал. 9 ГПК за връщане на половината от държавната такса при постигната спогодба, в случаите, в които спогодбата е в резултат на сключено споразумение в процедура по медиация по чл. 140а и 140б ГПК или когато производството по делото е прекратено поради оттегляне или отказ от иска в резултат на това споразумение, 75 на сто от внесената държавна такса се връща на ищеца. Разноските в процедура по медиация в случаите по чл. 140а и 140б ГПК, проведена в рамките на общата продължителност по чл. 22, ал. 1 от ЗМ, се плащат от бюджета на съда. Предвидена е и санкция в чл. 78а ГПК за страната, която е отказала да участва лично или чрез пълномощник в срещата, когато в случаите по чл. 140а, ал. 1 или 2 ГПК съдът е задължил страните да участват в първата среща в процедура по медиация. В този случай тя дължи таксите и разноските по делото в съответната инстанция, както и разноските, заплатени от бюджета на съда, ако страната е загубила делото. А в случаите, в които не е проведена първа среща в процедура по медиация поради отказ и на двете страни, таксите и разноските, остават върху тях, както са ги направили, а разноските заплатени от бюджета на съда по чл. 78а, ал. 1 ГПК, се заплащат от тях поравно. Целта е насърчаване на страните към участие в процедура по медиация за постигане на разрешение на техния спор.

Други две важни нововъведения са по отношение на създаването на съдебни центрове по медиация и въвеждането на специални изисквания към медиаторите, които могат да се впишат в списъка на съдебните центрове. В Закона за медиацията само се въвежда понятието „съдебен център по медиация“, а в Закона за съдебната власт (чл. 84а ЗСВ) е направено допълнение относно създаването на такива центрове. Предвидено е към всеки окръжен съд да бъде създаден център по медиация, с териториални поделения към районните съдилища, който да организира и провежда задължителната съдебна медиация. Такива могат да се създават и с решение на съдийската колегия на ВСС към отделни районни съдилища при условията, предвидени в наредбата по чл. 84а, ал. 4 ЗСВ. Провеждането на процедурите по медиация в съдебния център се организира от един или повече координатори, като

структурата и организацията на дейността на тези центрове, както и задълженията на координатора се уреждат също с наредбата, приета от ВСС. Въведени са и специални изисквания към медиаторите в съдебните центрове (чл. 20 ЗМ), освен общите такива за всички медиатори те следва да са с юридическо образование и да са преминали допълнителен подбор и специализирано обучение по ред, определен в наредбата. Съгласно чл. 25 ЗМ подборът на медиаторите към съдебните центрове по медиация, редът за вписването и заличаването им от списъците към окръжните съдилища, тяхното обучение, мандат и контрол върху дейността им, както и дейността на координаторите на центрoвете, размерът на дължимите от страните такси за съдебния център и разностите в процедурата по медиация по висящи съдебни дела се уреждат с наредба, приета от ВСС. Съгласно § 10 ЗМ ВСС следва да приеме наредбите по чл. 25 ЗМ и по чл. 84а, ал. 4 ЗСВ в срок до три месеца от обнародването на закона в „Държавен вестник“ – 2 февруари 2023 г. Тези наредби все още не са приети, не са поставени и за обществен дебат. Това ще затрудни и забави приложението на нововведените разпоредби. От една страна, липсва яснота по отношение на медиаторите – какво специализирано обучение следва да преминат. Това затруднява и одобрените обучителни организации, които следва да подготвят подходящите обучения за съдебните медиатори. От друга, преди приемане на наредбата липсва и яснота за съдебните центрове по медиация, те не могат да бъдат създадени, а без тях приложението на разпоредбите е невъзможно.

Към настоящия момент съществуват няколко съдебни центъра по медиация към съдебен район Варна, София, Перник, Бургас, Пловдив, Велико Търново, Пазарджик, Сливен, Враца, като липсва уредба и тяхната дейност и организация се определят от собствените им правила и на принципа на доброволност и безвъзмездност. С приемането на наредбата следва да се въведат единни правила за организацията и дейността на центрoвете, провеждането на медиация по висящите съдебни дела и изискванията и заплащането за медиаторите. Съществуващите центрове биха

могли да се съобразят с тези правила, но следва да бъдат създадени и редица нови такива.

Въпреки функционирането на съдебни центрове по медиация липсва официална статистика, водена от Министерството на правосъдието или друг централен орган за тяхната дейност. Опитът на функциониращите към момента центрове по съдебна медиация показва успешното провеждане на процедурата в голям брой от случаите на препращане. Посочените данни са за съдебен район Варна:

Таблица 1.

година	Препратени дела	Проведена медиация	Постигната спогодба	Процент на постигнати спогодби
2016	58	75	15	25.86
2017	76	95	23	30.26
2018	107	136	34	31.78
2019	104	118	37	35.58
2020	73	82	22	30.14
2021	108	123	27	25.23
2022	131	148	23	17.56
2023 (до юни)	70	80	12	17.14

Изготвена от автора по данни, получени от Съдебен център по медиация – Варна

Видно е от посочените данни, че процентното изражение на постигнатите спогодби се движи между 17 и 35%, като през последните години този процент е спаднал. Постигнатите спогодби по облигационни дела и такива по СК са значително по-голям брой (5-6 пъти) от тези за делба, наказателни и други. Данните показват, от една страна, ежегодното повишаване на броя на препращане към медиация (освен през 2020 г, поради COVID-19), от друга, относително висок процент на постигнати спогодби. Опитът на центрoвете е използван при преценката кои видове дела са подходящи за въвеждането на задължителна съдебна медиация. Въпреки доброволния и безвъзмезден характер на дейността и липсата на задължително препращане към този момент може да се направи извод, че медиацията позволява успешно разрешаване на спорове между страни, особено при някои видове спорове.

От направеният анализ на актуалната нормативна уредба може да се обобщи, че въз основа на опита на съществуващите съдебни центрове по медиация са въведени измене-

ния и допълнения към съответните актове за препращане към задължителна съдебна медиация. Категориите дела са изчерпателно и ограничително изброени както за случаите на задължително препращане, така и за случаите, в които това става по преценка на съда, посочени са и отрицателните предпоставки, създадена е, макар и лаконична, уредба относно провеждането на съдебна медиация в ЗМ. Приета е законната уредба на задължителната съдебна медиация, но все още липсва такава на подзаконово ниво относно създаването и дейността на центровете по медиация и изискванията към съдебните медиатори, което би могло да забави приложението на нововведените разпоредби.

2. Европейска нормативна уредба и добри практики на други европейски държави

На ниво ЕС възможността за приложението на медиацията като алтернативен способ за разрешаване на спорове е залегнала в редица препоръки на Съвета¹⁷ и приетата въз основа на тях Директива 2008/52/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2008 г. относно някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси¹⁸, транспонирана в държавите членки¹⁹. В нея не е предвидена задължителна съдебна медиация. Известно време след това проведеното проучване „Рестартиране“ на Директи-

вата за медиацията: оценка на ограниченото въздействие на нейното прилагане и предлагане на мерки за увеличаване на броя на медиациите в ЕС²⁰, с 816 участници от 28-те държави членки на ЕС показва, че медиацията се използва в едва 1% от случаите на гражданскоправни и търговскоправни спорове в Европа, а за презграничните спорове този процент е по-нисък. Един от основните проблеми е, че страните не знаят за съществуването на тази възможност. Към този момент съгласно проучването броят на медиации годишно е над 10 000 само за някои страни – Италия: над 200 000, Германия, Нидерландия и Обединено Кралство: повече от 10 000, Унгария и Полша: между 5000–10 000, а България се нарежда сред страните с медиации под 500 на година.

В последващите години бройката се увеличава, но проблемът си остава и причините са много – от една страна незнанието на страните за подобна възможност, от друга, непредоставянето на информация от страна на адвокати и липсата на препращане от страна на съдии. Достига до извода, че има два начина да се „рестартира“ Директивата за медиацията – или да бъде изменена, или всяка държава членка да се ангажира и да постигне просто „целево число на балансирано съотношение“ между гражданското съдопроизводство и медиацията. Две години по-късно, през август 2016 г., Комисията публикува до-

¹⁷ Препоръка № R(98)1 относно семейната медиация, достъпно на: <http://www.euromed-justice-iii.eu/document/coe-1998-explanatory-memorandum-recommendation-no-r-98-1-committee-ministers-member-states> [достъп за последен път 25.07.2023], Препоръка № (99)19 относно медиацията по наказателни въпроси, достъпно на: <http://www.euromed-justice-iii.eu/document/coe-1999-recommendation-no-r-99-19-mediations-penal-matters> [достъп за последен път 25.07.2023], Препоръка (2001)9 относно медиация между административни власти и частни лица, достъпно на: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2001/wp43_en.pdf [достъп за последен път 25.07.2023], Препоръка R(2002)10 за медиация по граждански въпроси, достъпно на: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e1f76, [достъп за последен път 25.07.2023]

¹⁸ OJL 136, 24.5.2008, р. 3–8

¹⁹ **Борисов, Б.** Въздействие на Правото на Европейския съюз върху развитието на медиацията по граждански дела в Република България – проблеми и стъпки за преодоляването им // Сборник „10 години България в Европейския съюз – въздействие върху развитието на публичните политики и законодателството“. С.: Издателството на НБУ, 2018, с. 366–373.

²⁰ ‘Rebooting’ the Mediation Directive: Assessing the Limited Impact of Its Implementation and Proposing Measures to Increase the Number of Mediations in the EU, достъпно на: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET\(2014\)493042_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET(2014)493042_EN.pdf) [достъп за последен път 25.07.2023]

клад²¹, в който се констатира, от една страна, че Директивата за медиацията е повишила осведомеността на националните законодатели относно предимствата на медиацията, а от друга – че има области за подобрене. Впоследствие, през септември 2017 г., Европейският парламент прие резолюция²², в която по-специално призова държавите членки на ЕС да увеличат усилията си за насърчаване на използването на медиация при граждански и търговски спорове. Призовава Комисията да оцени необходимостта от разработване на общоевропейски стандарти за качество и последователност в предоставянето на услуги по медиация в целия ЕС, като същевременно се вземат предвид основното право на достъп до правосъдие и различията в културата на медиацията. Да намери решения за разширяване на обхвата на медиацията, така че да обхване и други граждански или административни дела. А освен това да предприеме подробно проучване на пречките пред свободното движение на чуждестранни споразумения за медиация в

ЕС и на различните варианти за насърчаване на използването на медиацията. Установено е наличието на някои недостатъци, но основният е напълно доброволният модел, заложен в член 5, параграф 2 от Директивата. Разглеждани са различни възможности за изменения, за да се отстрани липсата на „задължително, разумно, но сериозно разглеждане на усилията за медиация“. Едно от предложенията е да се включи модел на медиация с право на отказ. В крайна сметка Европейският парламент реши да не внесе изменения. През 2018 г., десет години след приемането на Директивата за медиацията, в кратък брифинг²³ Комисията по правни въпроси на Европейския парламент установява, че Директивата за медиацията „остава много далеч от постигането на заявените цели за насърчаване на използването на медиация“. Извършени са и редица други проучвания, включително за медиация при административни спорове и съответно издадени наръчници, пътни карти, препоръки²⁴.

²¹ REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE on the application of Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, COM/2016/0542 final, достъпно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2016%3A542%3AFIN> [достъп за последен път 25.07.2023]

²² European Parliament resolution of 12 September 2017 on the implementation of Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters (the ‘Mediation Directive’) (2016/2066(INI), Резолюция на Европейския парламент от 12 септември 2017 г. относно изпълнението на Директива 2008/52/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2008 година относно някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси (Директива за медиацията) (2016/2066(INI)), достъпно на: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0321_BG.html, [достъп за последен път 25.07.2023]

²³ BRIEFING Requested by the JURI Committee: A Ten-Year-Long “EU Mediation Paradox” When an EU Directive Needs to Be More Directive, достъпно на: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/608847/IPOL_BRI\(2018\)608847_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/608847/IPOL_BRI(2018)608847_EN.pdf), [достъп за последен път 25.07.2023]

²⁴ Why is mediation not used more often as a means of alternative dispute resolution? NOTE, Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens’ Rights and Constitutional Affairs, Legal Affairs, достъпно на: <https://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201212/20121219AT-T58302/20121219ATT58302EN.pdf>, [достъп за последен път 25.07.2023]; EU Handbook on Mediation: Mediation Law and Practice in Other EU Countries, достъпно на: https://mediation-net.eu/pdf/books/analysis_concise_text2.pdf, [достъп за последен път 25.07.2023]; European Handbook for Mediation Lawmaking, European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), достъпно на: <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>, [достъп за последен път 25.07.2023]; Road Map of the CEPEJ-GT-MED, European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), достъпно на: <https://rm.coe.int/road-map-for-mediation-based-on-the-cepej-gt-med-report-on-the-impact-/16808c3fd5>, [достъп за последен път 25.07.2023]; Европейски наръчник за Схеми за медиация към съдилищата Court Annexed Mediation Schemes, достъпно на: https://www.mediationmeetsjudges.eu/usr_files/publications/naruchnik_MMJ-bg-final.pdf, [достъп за последен път 25.07.2023], Promoting Mediation to Resolve Administrative Disputes in Council of Europe Member States, 7 December 2022, достъпно на: <https://rm.coe.int/cepej-2022-11-promoting-administrative-mediation-en-adopted/1680a95692>, [достъп за последен път 25.07.2023], EUROPEAN COMMISSION

В някои европейски държави, например във Франция, е въведено приложение на медиация или друга помирителна процедура за спорове на стойност под 5000 евро като задължителна процесуална предпоставка²⁵. В Белгия съдията може на всеки етап от процеса да препрати страните към медиация (с изключение на процес пред Касационен съд), а при бракоразводни дела е задължен да информира страните за възможността за медиация, но няма въведена задължителна съдебна медиация. В Германия законодателят е предвидил различни възможности за препращане към медиация, без да е въведена задължителна съдебна медиация – съгласно § 278 от Гражданския процесуален кодекс (Zivilprozessordnung ZPO) на всеки етап от производството съдът се стреми да постигне приятелско уреждане на спора или на отделни спорни въпроси, а съгласно § 278 ZPO, а съдът може да предложи на страните медиация или друг способ за извънсъдебно уреждане на спора. При семейни въпроси съгласно § 135 (FamFG) извънсъдебно решаване на спорове по последващи въпроси от Закон за производството по семейни дела и по дела с доброволна компетентност Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG) – съдът може да нареди на съпрузите да посетят, поотделно или съвместно, безплатна информационна сесия за медиация или друго извънсъдебно разрешаване на спорове по висящи последващи въпроси с лице или орган, определен от съда, и да представят потвърждение за това, а съгласно § 156 FamFG по въпроси относно децата съдът може да нареди на родителите да посетят, поотделно или заедно, безплатна информационна сесия за медиация или за всяка друга възможност за извънсъдебно решаване на спорове с лице или орган, определен от съда, и да представят потвърждение за това. Видно е от формули-

ровката при гражданския процес, че препращането може да бъде направено по преценка на съдията, докато при семейните въпроси съдът може да нареди на съпрузите да посетят безплатна информационна сесия за медиация, както и да представят потвърждение за това – или в случая не става дума за доброволност.

В Италия законодателят стимулира медиацията чрез създаване на финансови стимули и въвеждане на процедури не само за доброволна и съдебна медиация, но и за задължителна медиация по много граждански и търговски дела²⁶. Декрет/Указ 28/2010 „принуждава“ страните да водят медиация, като същевременно гарантира нейното качество. През 2012 г. Конституционният съд обявява „задължителната“ медиация за противоконституционна поради превишаване на делегация (правителството е превишило правомощията си при създаването на делегираното законодателство), а не поради нарушаване на правото на защита на гражданите²⁷. Година по-късно със законодателен декрет/указ 69/2013 медиацията се въвежда като задължителна първа стъпка преди съдебната процедура от 20 септември 2013 г. с някои иновации – задължително с асистенцията на адвокат, безплатна първа „информационна“ среща и възможност за страните да се откажат от процедурата (Opt-out). Адвокатите са длъжни да информират клиентите си за възможността за медиация, като им посочат всички данъчни предимства на процедурата. В случай че адвокатът не информира клиента за медиацията, договорът между адвоката и клиента може да бъде развален от клиента. Информацията трябва да бъде предоставена в писмен вид и да бъде подписана от клиента. И тук съдията във всеки един момент от производството може да предложи на страните разрешаване на спора им чрез медиация. В допълнение на това италианското законодателство (Декрет/Указ

FOR THE EFFICIENCY OF JUSTICE (CEPEJ) State of Play of the Practice of Mediation in Administrative Disputes in the Member States of the Council of Europe, достъпно на: <https://rm.coe.int/cepej-gt-qual-2022-1rev-en-state-of-play-of-the-practice-of-mediation-/1680ab3db7>, [достъп за последен път 25.07.2023]

²⁵ Йонкова, Н. Медиация и изкуствен интелект // Сборник с доклади от национална научна конференция „Медиацията в различните обществени сфери“, 11 май 2021, с. 38–54

²⁶ EU Handbook on Mediation: Mediation Law and Practice in Other EU Countries, достъпно на: https://mediation-net.eu/pdf/books/analysis_concise_text2.pdf, [достъп за последен път. 25.07.2023]

²⁷ **Matteucci, G.** Compulsory Civil Mediation in Italy 2011/ 2021, достъпно на: <https://www.mediate.com/compulsory-civil-mediation-in-italy-2011-2021/>, May 2022, [достъп за последен път 25.07.2023]

28/2010) предвижда задължителна медиация, когато предметът на спора попада в една от следните области: съсобственост, собственост на недвижими имоти, делба, завещания и наследство, семейни споразумения и договори, лизинг, заеми, бизнес наеми, обезщетения за вреди от лекарска грешка, клевета, застраховки, банкови и финансови договори, обезщетения за вреди, произтичащи от произшествия с превозни средства и лодки²⁸, допълнено от Закон 206/2021: джойнт венчърс, консорциум, франчайзинг, споразумения за услуги, мрежови споразумения, споразумения за доставка, граждански дружества/партньорства, подизпълнение. Страните по такъв спор трябва да се опитат да постигнат медиация преди съдебния процес, в противен случай делото ще бъде прекратено от съда. В Италия типът спорове, подлежащи на задължителна медиация, са само 8% от всички отнесени към италианските съдилища. Броят им се е увеличил с 9 % за периода на отмяна на задължителната медиация и съответно е намалал с 15 %, когато тя отново е въведена²⁹. През 2021 г. е имало 166 511 производства по гражданска медиация и 22 812, постигнати чрез медиация споразумения.

От анализа може да се направят следните изводи: 1. На ниво ЕС е създадена правна рамка за медиацията с приемане на Директивата, проблематиката се разглежда периодично от Комисията по правни въпроси и други органи, провеждат се редица проучвания, в резултат на които се издават наръчници, пътни карти, препоръки. Работи се по създаване на модел за стандарти при обучението на медиаторите. Изменения в директивата не са направени и е оставено на държавите членки да търсят насоки за разработване на ефективна политика в областта на медиацията, вземайки предвид опита и създадената нормативна уредба в други държави. 2. От краткия преглед на други държави членки може да се заключи, че Италия е една от водещите държави по използване на медиация, което е намалило натоварването на съдилищата и увеличило броя на

медиациите. Адвокатите, които първоначално са били против въвеждането на задължителна медиация и са внасяли жалби против тези разпоредби, са включени не само като задължени да информират страните за медиацията, но и като участници при задължителната медиация и по този начин са съпричастни към идеята. Въвеждането на законово ниво на възможност за съдиите да препращат към медиация, но и на задължителна медиация при някои видове дела като предпоставка преди отнасяне на спора към съда също е довело до повишаване броя на медиациите. Неслучайно според Европейския парламент: „Италия ... използва медиация шест пъти по-често, отколкото останалата част от Европа“.

Заклучение

В резултат на направения анализ могат да бъдат формулирани следните изводи и общения:

На първо място: важно е намирането на адекватни и балансирани законодателни решения за препращане към задължителна съдебна медиация – да не се утежнява и затруднява съдебното производство и да се осигури доброволният характер на процедурата. В нововъведените разпоредби е направен опит за постигане на такъв баланс. Срокът за провеждане на задължителна съдебна медиация е до 2 месеца и това не води до спиране на производството или не следва да бъде утежнено или забавено съдебното производство. Въведено е задължително участие в първата среща в процедура по медиация, като последващите срещи са по желание на страните и по този начин е запазен принципът на доброволността. Негативни са последствията само при отказ от участие в такава среща. Забавеното приемане на подзаконовите актове – наредбите по чл. 25 ЗМ и чл. 84а, ал. 4 ЗСВ – ще затрудни приложението на нововъведените разпоредби. Препоръчително е те да бъдат приети възможно най-бързо, за да се осигури създаването на съдебните центрове, да се изяснят относно изискванията към съдебните медиатори и тяхното адекватно обучение. Безспорно е важна

²⁸ Отменено 2013 г.

²⁹ **Matteucci, G.** Mandatory Mediation: The Italian Experience // *Revista Eletrônica de Direito Processual* 16(16), December 2015, <https://doi.org/10.12957/redp.2015.19964>, достъпно на: https://www.researchgate.net/publication/286409655_MANDATORY_MEDIATION_THE_ITALIAN_EXPERIENCE [достъп за последен път 25.07.2023]

ролята на държавата, която да предвиди законодателните механизми, но не по-малко важна е ролята и на останалите участници – съдилища, съдии, адвокати, медиатори, страни, които следва да имат знанията и компетентността за успешното приложение на института.

На второ място: опитът и добрите практики от други държави показват, че медиацията позволява успешно извънсъдебно разрешаване на спорове между страни, особено при някои видове спорове – бракоразводни спорове, собственост на недвижими имоти/съсобственост/етажна собственост, делба, облигационни спорове, трудови спорове, спорове между съдружници. Нейното приложение може да бъде установено от законодателя както като процесуална предпоставка, така и като възможност/задължение за препращане в рамките на висящ процес. В Италия, където провеждането на медиация е процесуална предпоставка, се отчита най-висок брой на проведени процедури.

На трето място: от основна важност за успешното ѝ приложение са информираността и доверието на страните, които могат да бъдат постигнати както с участието на държавата (въвеждаща механизми за предоставяне на информация), така и чрез отделни лица (въвеждане на задължение за предоставяне на информация от адвокатите (Италия) или съдиите).

Единствено приложението на практика ще покаже доколко адекватно и балансирано е решението за въвеждане на задължителна съдебна медиация и доколко то ще изпълни целите си – преодоляване на неравномерната натовареност, намаляване на административната тежест на производствата и повишаване ефективността, като същевременно се даде на гражданите една по-икономична алтернатива както по отношение на време, така и по отношение на финансовото изражение. Предвид добрите практики и успехите, постигнати в много държави, както и резултатите, отчетени от съществуващите в България центрове за съдебна медиация, и направените въз основа на тях законодателни изменения, тенденцията е към все по-широко и успешно прилагане на медиацията като способ както за извънсъдебно, така и в рамките на съдебното производ-

ство разрешаване на спорове и налагането ѝ като нова култура на общуване.

БИБЛИОГРАФИЯ // REFERENCES

Александров, А. Извънсъдебни способи за решаване на трудови спорове. В: Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. Т. 7. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015. // **Aleksandrov, A.** Izvansadebni sposobi za reshavane na trudovi sporove. V: Aktualni problemi na trudovoto i osiguritelnoto pravo. T. 7. S.: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2015.

Андреева, А., Йолова, Г., Благойчева, Хр., Александров, А., Банов, Хр. & Йорданов, Зл., Защита на индивидуалните субективни трудови права. Варна: „Наука и икономика“. 2020. // **Andreeva, A., Yolova, G., Blagoycheva, Hr., Aleksandrov, A., Banov, Hr. & Yordanov, Zl.** Zashhita na individualnite subektivni trudovi prava. Varna: „Nauka i ikonomika“. 2020.

Борисов, Б. Задължителност на медиацията по граждански дела в Република България – предложения De lege ferenda. В: Сборник доклади от Годишна университетска научна конференция (01–02.06.2017 г.), т. 6, научно направление „Социални, стопански и правни науки“, 2017 // **Borisov, B.** Zadalzhitelnost na mediatsiyata po grazhdanski dela v Republika Balgaria – predlozhenia De lege ferenda. V: Sbornik dokladi ot Godishna Universitetska nauchna konferentsia (01–02.06.2017 g.), t. 6, nauchno napravlenie „Sotsialni, stopanski i pravni nauki“, 2017.

Борисов, Б. Въздействие на правото на Европейския съюз върху развитието на медиацията по граждански дела в Република България – проблеми и стъпки за преодоляването им. В: Сборник „10 години България в Европейския съюз – въздействие върху развитието на публичните политики и законодателството“. С.: Издателството на НБУ, 2018 // **Borisov, B.** Vazdeystvie na Pravoto na Evropeyskia sayuz varhu razvitieto na mediatsiyata po grazhdanski dela v Republika Balgaria – problemi i stapki za preodolyavaneto im // Sbornik „10 godini Balgaria v Evropeyskia sayuz – vazdeystvie varhu razvitieto na publichnite politiki i zakonodatelstvoto“. S.: Izdatelstvoto na NBU, 2018.

Борисов, Б. Медиацията в българския граждански процес. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2018, 241 с. // **Borisov, B.** Mediatsiyata v balgarskiya grazhdanski protses // Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2018, 241 s.

Борисов, Б. Медиацията и принципите на гражданския процес. В: Актуални въпроси на частното право. Сборник с доклади в чест на 95-годишнината на проф. д-р Емил Георгиев. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2018 // **Borisov, B.** Mediatsiyata i printsipite na grazhdanskiya protses. V: Aktualni vaprosi na chastnoto pravo. Sbornik s dokladi v chest na 95-godishninata na prof. d-r Emil Georgiev. S.: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2018.

Борисов, Б. По някои въпроси на медиацията и другите алтернативни способи за доброволно разрешаване на спорове в исковия граждански процес. В: Сборник от Международна научна конференция „Съвременното място и роля на алтернативните способи за разрешаване на спорове – между традицията и актуалната правна уредба в България и държавите членки на Европейския съюз“, В. Търново: Фабер, 2019 // **Borisov, B.** Po nyakoi vaprosi na mediatsiyata i drugite alternativni sposobi za dobrovolno razreshavane na sporove v iskovia grazhdanski protses. V: Sbornik ot Mezhdunarodna nauchna konferentsia „Savremennoto myasto i rolya na alternativnite sposobi za razreshavane na sporove – mezhdu traditsiyata i aktualnata pravna uredba v Balgaria i darzhavite chlenki na Evropeyskia sayuz“, V. Tarnovo: Faber, 2019.

Борисов, Б. За понятието медиативност по правни и неправни спорове – Сборник с доклади от Международна научна конференция на тема „Конфликтът и неговото разрешаване – юридически, исторически, икономически и психологически аспекти“, 29.11.2019, В. Търново: Фабер, 2020. // **Borisov, B.** Za ponyatiето mediativnost po pravni i nepravni sporove – Sbornik s dokladi ot Mezhdunarodna nauchna konferentsia na tema „Konfliktat i negovoto razreshavane – yuridicheski, istoricheski, ikonomicheski i psihologicheski aspekti“, 29.11.2019 g., V. Tarnovo: Faber, 2020.

Владова-Иванова, В. По някои въпроси за медиацията в търговските отношения. В: Сборник с доклади от национална научна конференция „Медиацията в различните обществени сфери“, 11 май 2021 // **Vladova-Ivanova, V.** Po nyakoi vaprosi za mediatsiyata v targovskite otnoshenia. V: Sbornik s dokladi ot natsionalna nauchna konferentsia „Mediatsiyata v razlichnite obshtestveni sferi“, 11 may 2021.

Зиновиева, Д. Медиация и медиатори в здравеопазването. В: Сборник с доклади от национална научна конференция „Медиацията в различните обществени сфери“, 11 май 2021 // **Zinovieva, D.** Mediatsiya i mediatori v zdraveopazvaneto // Sbornik s dokladi ot natsionalna nauchna konferentsia „Mediatsiyata v razlichnite obshtestveni sferi“, 11 may 2021.

Йонкова, Н. Медиация и изкуствен интелект // Сборник с доклади от национална научна конференция „Медиацията в различните обществени сфери“, 11 май 2021 // **Yonkova, N.** Mediatsiya i izkustven intelekt // Sbornik s dokladi ot natsionalna nauchna konferentsia „Mediatsiyata v razlichnite obshtestveni sferi“, 11 may 2021.

Маринов, М. Медиацията като част от съдебната реформа // Сборник с доклади от национална научна конференция „Медиацията в различните обществени сфери“, 11 май 2021. // **Marinov, M.** Mediatsiyata kato chast ot sadebnata reforma // Sbornik s dokladi ot natsionalna nauchna konferentsia „Mediatsiyata v razlichnite obshtestveni sferi“, 11 may 2021.

Ширванян, М. & Данев, Вл. Медиацията в контекста на правото на ефективни вътрешноправни средства за защита. В: Сборник с доклади от национална научна конференция „Медиацията в различните обществени сфери“, 11 май 2021 // **Shirvanyan, M. & Danev, Vl.** Mediatsiyata v konteksta na pravoto na effektivni vatreshnopravni sredstva za zashtita // Sbornik s dokladi ot natsionalna nauchna konferentsia „Mediatsiyata v razlichnite obshtestveni sferi“, 11 may 2021.

Европейски наръчник за Схеми за медиация към съдилищата Court annexed mediation schemes, налице е: https://www.mediationmeetsjudges.eu/usr_files/publications/naruchnik_MMJ-bg-final.pdf, [достъп за последен път. 11.05.2022].

Концепция за въвеждане на задължителна съдебна медиация по граждански и търговски дела, 09.02.2021 г.: <http://www.vss.justice.bg/page/view/106450>, [достъп за последен път. 11.05.2022].

Препоръка (2001)9 относно медиацията между административни власти и частни лица: <https://e-justice.europa.eu/386/BG/legislation>, [достъп за последен път. 11.05.2022].

Препоръка № (99)19 относно медиацията по наказателни въпроси: <https://e-justice.europa.eu/386/BG/legislation>, [достъп за последен път. 11.05.2022].

Препоръка № R(98)1 относно семейната медиация: <https://e-justice.europa.eu/386/BG/legislation>, [достъп за последен път. 11.05.2022].

Препоръка R(2002)10 за медиация по граждански въпроси: <https://e-justice.europa.eu/386/BG/legislation>, [достъп за последен път. 11.05.2022].

EU Handbook on Mediation: Mediation Law and Practice in Other EU Countries: https://mediation-net.eu/pdf/books/analysis_concise_text2.pdf [достъп за последен път. 11.05.2022].

European Handbook for Mediation Lawmaking, European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), налице е: <https://rm.coe.int/cepej-2019-9->

en-handbook/1680951928, [достъп за последен път. 11.05.2022].

Matteucci, G. Compulsory Civil Mediation in Italy 2011/ 2021: <https://www.mediate.com/compulsory-civil-mediation-in-italy-2011-2021/>, May 2022 [достъп за последен път. 30.05.2022].

Matteucci, G. Mandatory Mediation: The Italian Experience. *Revista Eletrônica de Direito Processual* 16(16), December 2015, <https://doi.org/10.12957/redp.2015.19964>. https://www.researchgate.net/publication/286409655_MANDATORY_MEDIATION_THE_ITALIAN_EXPERIENCE [достъп за последен път. 11.05.2022].

'Rebooting' the Mediation Directive: Assessing the Limited Impact of Its Implementation and Proposing Measures to Increase the Number of Mediations in the EU, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET\(2014\)493042_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET(2014)493042_EN.pdf), [достъп за последен път. 11.05.2022].

europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493042/IPOL-JURI_ET(2014)493042_EN.pdf, [достъп за последен път. 11.05.2022].

Road Map of the CEPEJ-GT-MED, European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), [налице е: https://rm.coe.int/road-map-for-mediation-based-on-the-cepej-gt-med-report-on-the-impact-/16808c3fd5](https://rm.coe.int/road-map-for-mediation-based-on-the-cepej-gt-med-report-on-the-impact-/16808c3fd5), [достъп за последен път. 11.05.2022].

Why is mediation not used more often as a means of alternative dispute resolution? NOTE, Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Legal Affairs, [налице е: https://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201212/20121219ATT58302/20121219ATT58302EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201212/20121219ATT58302/20121219ATT58302EN.pdf), [достъп за последен път. 11.05.2022].